

УДК 342.718.001.36

Павло Великоречанін,

здобувач кафедри конституційного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА ТА ОСОБЛИВІ ВИПАДКИ ПОЛІГРОМАДЯНСТВА

У ході глобалізаційних та інтеграційних процесів інститут громадянства набуває додаткового змісту: він може трактуватися як особливий статус, пов'язаний з належністю особи до союзу держав, об'єднаних спільною історією, культурою та традиціями, — громадянство Європейського Союзу тощо. Другий особливий випадок множинного громадянства пов'язаний із ситуацією, коли особа має два громадянства, одне з яких є громадянством невизнаної (а отже, несuverенної) країни.

Ключові слова: національне громадянство, множинне громадянство, громадянство Європейського Союзу, громадянство невизнаної держави.

Усталеним є твердження про те, що правило щодо самостійного вирішення державами питань громадянства у зв'язку зі здійсненням своїх внутрішніх справ пов'язано із суверенною незалежністю держави [1]. Цей зв'язок описаний П. Вейсом так: «Без сумніву, це право пов'язане із суверенітетом. Право визначити групу людей, що має громадянство, їхній статус у контексті прав і обов'язків є передумовою територіального верховенства і, через це, суверенітету. Право держави самостійно вирішувати, кому належить її громадянство, є значним елементом суверенітету» [2]. Цей принцип відображений і в Консультативному висновку Міжнародного суду ООН про закони про громадянство, які прийняті у Тунісі та Марокко: «Питання про те, чи є визначення громадянства виключним повноваженням кожної держави, по суті, відносне. Відповідь на нього залежить від ступеня розвитку міжнародних взаємовідносин» [3].

Взаємозв'язок «суверенітет — громадянство» є досить умовним, коли йдеться про громадянство союзних держав та про держави з обмеженою або відсутньою міжнародною правосуб'єктністю. Саме ці два явища і слід вважати особливими видами полігромадянства, оскільки вони мають певні відмінності від випадків множинного громадянства як наявності одночасно двох і більше громадянств рівноправних суверенних держав.

У цілому намагання обмежити полігромадянство у класичному розумінні цього явища поступово втрачають актуальність, оскільки сучасні норми міжнародного права спрямовані на значну лібералізацію у цій сфері. Ідеологія і психологія конфронтації відійшли на задній план у сучасному світі, домінуюче положення у суспільній свідомості посідають ідеї громадянського об'єднання, що ґрунтуються на пріоритеті законності і розумінні того, що є межі суспільної активності, розбіжностей і боротьби, які не можна переступати [4]. Процес об'єднання Європи зумовив виникнення ідеї загальноєвропейського громадянства.

На переконання закордонних дослідників, концепція єдиного європейського громадянства була закладена у Римському договорі 1957 р. [5], в якому проводилася ідея про більше зближення людей в Європі [6]. У загальному вигляді, виходячи з норм ч. II Договору про Європейське співтовариство, яка й впроваджує поняття європейського громадянства, останнє можна охарактеризувати як сукупність особливих прав і обов'язків, наданих Союзом Європи своїм громадянам, здійснення яких можливе на всій території Союзу [7].

Отже, на сучасному етапі в ході глобалізаційних та інтеграційних процесів інститут громадянства набуває додаткового змісту: він може трактуватися як особливий статус, пов'язаний з належністю особи до союзу держав, об'єднаних спільною

історією, культурою та традиціями, — громадянство Європейського Союзу тощо. Такий статус автоматично надається у випадку, якщо особа є громадянином держави—члена відповідного об'єднання. Не існує жодних спеціальних правил набуття або втрати громадянства Союзу, але будь-які зміни, пов'язані із громадянством держави-члена, породжують певні наслідки й для правового положення особи в рамках Союзу. Так, втрата громадянства держави тягне і втрату громадянства союзу за умови, якщо особа не набуває одночасно громадянства іншої держави—члена союзу.

Статус громадянина Союзу визнається третіми державами, які не входять до даного об'єднання, однак, як правило, породжує певні права тільки на території держав-членів. Умовою реалізації наданих прав, як правило, є виїзд за межі країни своєї державної належності. Звісно, на території держави походження особа розглядається не як громадянин Союзу, а як громадянин відповідної країни.

Громадянство Європейського Союзу, зафіксоване у статтях розділу 2 Маастрихтського договору від 07.02.1992 р., можна вважати феноменальним явищем. Громадянство Європейського Союзу носить субсидіарний (додатковий) характер щодо національного громадянства. Так, у п. 1 ст. 8 Договору про Європейський Союз, схваленого на засіданні Європейського Союзу в червні 1997 р., зазначається, що «...цим встановлено громадянство Європейського Союзу. Кожна особа, що має громадянство держави-члена, є громадянином Європейського Союзу. Громадянство Європейського Союзу доповнює, а не підмінює національне громадянство» [8].

Права громадян Європейського Союзу, що містяться в Договорі про Європейський Союз, можна розділити на такі категорії: 1) міграційні — право на вільне пересування і постійне проживання на території держав-членів (ст. 8-а); 2) політичні права громадянина Європейського Союзу, що проживає на території іншої держави-члена, громадянином якої він не є: право брати участь у голосуванні та балотуватися кандидатом на виборах до Європарламенту (ст. 8-б); право обирати та бути обраним у муніципальні

органи на рівних умовах з громадянами даної країни (ст. 8-б); право звертатися із скаргами до Європарламенту і до Омбудсмена (статті 8-d, 138-d, 138-e); право громадянина, який знаходиться на території держави, яка не входить до Європейського Союзу, на дипломатичний захист з боку представництва будь-якої держави—члена Європейського Союзу (ст. 8-с).

Отже, такий статус, як належність до громадянства Європейського Союзу, надає певні переваги для особи, яка може ними скористатися як на території країн—членів Європейського Союзу, так і поза ними.

У ст. 52 Договору про заснування Європейського економічного співтовариства зазначається, що «...обмеження на свободу проживання та економічної діяльності громадян будь-якої держави-члена на території іншої держави-члена будуть поетапно і у наростаючому ступені усуватися протягом перехідного періоду» [9]. Тоді ж Рада Європи прийняла низку конвенцій, які підтверджують закладені у Статуті Ради Європи цілі інтеграції народів Європи: у 1957 р. Європейську угоду про режим пересування людей між державами—членами Ради Європи, в 1959 р. Європейську угоду про скасування віз для біженців і в 1961 р. — Європейську угоду про пересування молоді за колективним паспортом. Угоди такого роду, а також деякі інші конвенції, прийняті в рамках Ради Європи, звісно, призвели до збільшення числа полігромадянства в Європі.

Як зазначає О. А. Нікітіна, якісні успіхи у міжнародних відносинах усередині Співдружності дозволяють дійти висновку, що держави-учасники прийняли на себе такі взаємні зобов'язання, які обмежили їхнє право самостійно визначати порядок і умови набуття громадянства. Більш того, передача суверенних прав, що стала наслідком участі у Союзі Європи, підпорядкувала здійснення повноважень держав-учасниць його керівництву, принаймні тією мірою, якою здійснення вказаних повноважень зачіпає сферу права Спільнот [10]. Однак деякі держави-учасниці дотримуються прямо протилежних підходів. Перш за все, серед таких держав слід назвати Данію. Після негативного рішення рефе-

рендуму про вступ цієї держави до Європейського Союзу датський уряд здійснив спробу знайти компроміс між суспільною думкою та перевагами участі в європейському об'єднавчому процесі — було ухвалено «Односторонню декларацію про громадянство», де зазначалося: «Громадянство Союзу жодною мірою не надає громадянам інших держав-учасниць набути громадянства Данії або інших прав, обов'язків та привілеїв, властивих датському громадянству відповідно до Конституції, законодавства, інших нормативних актів» [11]. Зокрема, виходячи із такої позиції, повторний референдум у Данії щодо приєднання до європейської спільноти дав позитивний результат. З цього випливає, що у цій країні й уряд, і населення тлумачить громадянство Союзу як виконання передбаченого договором обов'язку стосовно імплементації переліку прав, які встановлені Договором про Європейський Союз. Виходячи з цього, громадянство Союзу слід розглядати як таке, що не замінює громадянства держав-учасниць, при цьому наділяє громадян держав-учасниць додатковими правами та захищає ці права.

Суперечність між системою союзного громадянства та обмежувальним тлумаченням громадянства Союзу державами-членами проявляється при захисті таких прав у судових інстанціях. Пряме звернення до Суду ЄС можливе тільки тоді, коли конкретне право громадянина Союзу не передбачене внутрішнім правом держави його проживання. В інших випадках Суд ЄС розглядає справу лише після звернення громадянина за захистом до всіх судових інстанцій держави-члена ЄС.

Отже, всередині європейської спільноти досить потужним є напрям розуміння громадянства як виключного статусу та виключних прав, використання яких повинно регулюватися лише внутрішньодержавним правом.

Дане питання також може бути проаналізоване на основі вітчизняного досвіду. Українська РСР входила до складу Союзу РСР як федеративної держави, де панувала концепція єдиного громадянства союзу. При цьому, за Конституцією СРСР 1977 р. союзні республіки

оголошувалися суверенними державами, які об'єдналися у складі єдиної федеративної держави. Як суверенні держави вони мали власне громадянство та мали право приймання в громадянство. Існувало і союзне громадянство як загальний та стійкий зв'язок особи із Радянською державою. Єдність громадянства передбачала таке співвідношення союзного та республіканського громадянства, при якому, з одного боку, кожне з них існувало об'єктивно, а з іншого — вони обумовлювали одне одного. Громадяни будь-якої союзної республіки користувалися на території іншої республіки однаковими правами з громадянами останньої та несли однакові обов'язки [12].

Можливо, у майбутньому до описаного стану відносин у сфері громадянства дійде й європейське співтовариство. Однак на сьогодні наявність в особи громадянства Європейського Союзу та громадянства держави-члена Європейського Союзу має розглядатися як особливий випадок множинного громадянства, а також як можливість (підстава) виникнення у такої особи громадянств інших держав-членів.

Другий особливий випадок множинного громадянства пов'язаний із ситуацією, коли особа має два громадянства, одне з яких є громадянством незвіданої (а отже, несuverенної) країни.

Відомо, що однією з ознак сучасної держави, умовою її міжнародної правосуб'єктності є її визнання іншими державами, міжнародною спільнотою, що, у свою чергу, є підставою залучення держави до міжнародно-правового спілкування. Сучасне міжнародне право не дає однозначної відповіді на питання, що необхідно зробити, щоб створити нову державу. В результаті краху колоніальних імперій у ХХ ст. з'явився так званий «декларативний» спосіб — коли якась територія просто проголошує, що вона являє собою незалежну державу [13].

Політична мапа світу постійно змінюється: виникають нові держави — у спосіб розділу, виділу тощо. Природно, такі події викликають виникнення випадків полігромадянства, що вирішуються шляхом оптації або трансферту. Однак якщо виділ з однієї держави іншої відбувається з порушенням норм та принци-

пів міжнародного права, якщо інші держави не визнають нову державу, то актуалізується досить специфічна проблема щодо громадянства.

Утворення і розвиток нової держави неодмінно ставить питання про встановлення певних відносин з особами, що мешкають на її території. При цьому часто самопроголошені держави не мають підтримки держав, з яких вони виділилися, не визнаються ними та іншими державами. І, впроваджуючи власні державно-правові інститути (зокрема інститут громадянства), створюють ситуацію невизначеності громадянського статусу індивідів, що проживають на території цих держав. Так, самопроголошена держава може оголосити всіх своїх мешканців своїми громадянами, але при цьому вони збережуть своє існуюче громадянство, оскільки інші держави не визнаватимуть громадянства самопроголошеної невизнаної держави. У даному випадку ми маємо справу не із звичним інститутом подвійного громадянства, а з його специфічним різновидом, оскільки ані невизнана держава не визнаватиме наявності у своїх «громадян» іншого громадянства, ні інші держави не визнаватимуть своїх громадян біпатридами, а лише — своїми громадянами.

З цієї точки зору цікавим є досвід в означеному питанні Республіки Абхазія, що проголосила свою незалежність від Грузії 12.10.1999 р. і у серпні 2008 р. була визнана Росією, але не визнана самою Грузією та багатьма країнами світу як незалежна держава. Відповідно до Закону Республіки Абхазія «Про громадянство Республіки Абхазія» [14] громадянами цієї Республіки, зокрема, є особи абхазької національності (абаза) незалежно від їх місця проживання та наявності у них громадянства іноземної держави, за винятком осіб, які закликають або антиконституційними методами змінити суверенний статус Республіки Абхазія, або насильно змінити основи конституційного ладу Республіки Абхазія, або антиконституційними методами боролися проти існуючого ладу або пов'язані з терористичною діяльністю. Бачимо, що в основу громадянського статусу покладений принцип національної належності без урахування місця прожи-

вання особи та наявності у неї іноземних громадянств. Звісно, таке положення призводить до подвійного громадянського статусу — де б не перебувала особа абхазької національності, яке б громадянство не мала, вона є громадянином Республіки Абхазія за законодавством цього державного утворення.

При цьому законодавство Республіки Абхазія стосовно допустимості подвійного громадянства містить оригінальне обмеження. Відповідно до ст. 6 Закону «Про громадянство Республіки Абхазія» «громадянин Республіки Абхазія, за винятком абзацу «а» статті 5 цього Закону, не виходячи з громадянства Республіки Абхазія вправі набути лише громадянства Російської Федерації. Громадянин Республіки Абхазія, який має також громадянство іншої держави, розглядається Республікою Абхазія лише як громадянин Республіки Абхазія». Виняток абзацу «а» ст. 5 з положення, яке регламентує подвійне громадянство, означає, що громадяни Республіки Абхазія абхазької національності вправі мати в якості другого (поряд з громадянством Республіки Абхазія) тільки та виключно громадянство Російської Федерації, тобто не можуть прийняти в якості другого громадянство жодної іншої держави. Таке обмеження не поширюється на громадян Республіки Абхазія абхазької національності. Цим закон встановлює певні переваги для етнічних абхазів — громадян Республіки Абхазія щодо громадян Республіки інших національностей [15]. При цьому серед громадян Республіки Абхазія близько 90% мають громадянство Росії, також деякі абхази є репатріантами із Туреччини, що зберегли турецьке громадянство та набули абхазького громадянства, а також при цьому отримали й російські паспорти [16].

С. Р. Бутба виділяє, виходячи з приписів закону про громадянство Республіки Абхазія, такі види права на подвійне громадянство: 1) коли друге громадянство поряд з абхазьким громадянством — громадянство Росії та 2) коли друге громадянство — громадянство будь-якої іншої держави, у випадку, коли ця особа є особою абхазької національності [17]. У даному випадку наявним є порушення елементарного принципу рівності грома-

дян, хоча деякі науковці виправдовують таке положення законодавства необхідністю консолідації абхазької нації, стимулювання етнічних абхазів, що проживають за межами території, до етнічної корпоративності (воз'єднання), та не вбачають у цьому дискримінації [18].

При цьому ще більш дискримінаційним виглядають положення законодавства Абхазії щодо заборони на наявність у громадянина Республіки Абхазія також громадянства Республіки Грузія, хоча з точки зору відносин (у тому числі — військових дій) між Абхазією і Грузією появі цієї норми можна знайти логічне обґрунтування. Тож, при набутті абхазького громадянства відповідно до п. 13 ст. 10 Положення про порядок розгляду питань громадянства Республіки Абхазія, для осіб грузинської національності разом із заявою про прийом до громадянства надається довідка від Служби державної безпеки Республіки Абхазія про неучасть у Вітчизняній війні народу Абхазії 1992—1993 років на боці окупаційних військ Держради Грузії [19]. Також при підтвердженні факту наявності громадянства Республіки Абхазія і Республіки Грузія рішення про надання абхазького громадянства підлягає скасування.

Аналізуючи особливості інституту подвійного громадянства в Абхазії, С. Р. Бутба доходить висновку, що у деяких випадках закон допускає (навіть стимулює) випадки подвійного громадянства: надання громадянства іноземцям, що є абхазами (за етнічною ознакою), та громадяни Абхазії, що отримали російське громадянство внаслідок відповідної норми законодавства РФ про надання громадянства РФ всім колишнім громадянам СРСР, що не отримали громадянства країн СНД та Прибалтики (90% відсотків громадян Абхазії отримали громадянство РФ на підставі цього положення). Проте що стосується поєднання громадянств Абхазії та Грузії, то така ситуація виникає всупереч нормам законодавства та за відсутності відповідного міжнародного договору [20]. При цьому, незважаючи на впровадження норми про допущення подвійного грома-

дянства, з відомими застереженнями, досі закони Республіки Абхазія не враховують повною мірою аспекти державної безпеки, лояльності, а також виборчого права.

Децю схожою є ситуація з інститутом громадянства Придністровської Молдавської Республіки, що являє собою державне утворення, незалежність якого від Молдови проголошена 25.08.1991 р., але досі не визнана іншими державами. Згідно із законодавством Молдови, Придністров'я має статус автономного територіального утворення з особливим правовим статусом [21]. Відповідно до Конституційного закону Придністровської Молдавської Республіки «Про громадянство» [22] громадянами Придністровської Молдавської Республіки є: а) громадяни колишнього СРСР, які на день утворення Придністровської Молдавської Республіки (02.09.1990 р.) мали постійне місце проживання на її території; б) діти, які народилися на території Придністровської Молдавської Республіки, незалежно від громадянства батьків; в) особи, які перебували в громадянстві Придністровської Молдавської Республіки на дату набуття чинності цією редакцією Конституційного закону Придністровської Молдавської Республіки «Про громадянство Придністровської Молдавської Республіки» або набули громадянство згідно з ним» (ст. 1). Кожен з цих пунктів має значний та очевидний потенціал щодо виникнення випадків подвійного громадянства.

Щодо пункту «а», то відповідно до п. 4 ст. 2 Закону Республіки Молдова про громадянство Республіки Молдова [23] громадянами Республіки Молдова є особи, які до прийняття Декларації про суверенітет Республіки Молдова, включаючи день її прийняття — 23.06.1990 р., мали постійне місце проживання на території Республіки Молдова і постійне місце роботи або інше легальне джерело існування, прийняли самостійне рішення про вибір громадянства до 01.09.1993 р. Тобто в осіб, що проживають на території Придністров'я, є підстави вважати себе громадянами Молдови. Пункт «б» може викликати випадок подвійного громадянства не тільки з Молдовою, а й з іншими

державами, коли на території Придністровської Молдавської Республіки в громадян цих держав народиться дитина. Ця дитина, незалежно від волі батьків, матиме придністровське громадянство, а крім цього, також громадянство або навіть громадянства своїх батьків. Пункт «в» допускає набуття громадянства ПМР іноземцями без втрати попереднього громадянства. Сказане узгоджується з положеннями ст. 5 Конституційного закону Придністровської Молдавської Республіки «Про громадянство», відповідно до якої громадянин Придністровської Молдавської Республіки може мати подвійне громадянство — громадянство однієї і більше іноземних держав, а набуття громадянином Придністровської Молдавської Республіки іншого громадянства не тягне припинення громадянства Придністровської Молдавської Республіки. При цьому законодавство не встановлює щодо поліпатридів жодних обмежень: громадяни Придністровської Молдавської Республіки, які постійно проживають на її території і мають подвійне громадянство, не можуть бути на цій підставі обмежені в правах, ухилятися від виконання обов'язків або звільнятися від відповідальності, що випливають з громадянства Придністровської Молдавської Республіки (п. 2 ст. 5).

Слід зазначити, що закон про громадянство Молдови не визнає подвійного громадянства, крім випадків, передбачених міждержавними угодами, учасником яких є Республіка Молдова. Звісно, наявність такої угоди з Придністровською Молдавською Республікою у сучасних умовах не є можливою. Отже, громадяни Придністровської Молдавської Республіки визнаються Молдовою як власні громадяни.

Подібний досвід певною мірою мав місце в державно-правовій практиці України. На початку та всередині 1990-х років кримські політики фактично вимагали «потрійного громадянства» для жителів півострова: кримське громадянство (за конституцією Криму 1992 р. він мав ознаки суверенної держави), українське громадянство і, нарешті — на підставі принципу подвійного громадянства — громадянства Росії. У свою чергу, Росія

також сприяла ускладненню ситуації навколо подвійного громадянства: як докази — діяльність у Криму Консульської групи посольства Російської Федерації та вимога включити в російсько-український договір статтю стосовно подвійного громадянства [24].

Наявність такого особливого інституту, як інститут множинного громадянства, при якому одним із громадянств є громадянство невизнаної держави, яка у недобровільному порядку надала його мешканцям підконтрольної території, надає підстави казати про поступову трансформацію інституту громадянства у транснаціональний інститут. Б. В. Межуєв вказує на те, що «рух до ... справжнього «транснаціонального громадянства» міг би відбуватися через вибіркове надання мешканцям тих територій, звідки поступають міграційні потоки, всього обсягу громадянських прав (подібно до того, як Росія надала право на отримання громадянства мешканцям самопроголошеної Абхазії). «Транснаціоналізація» тоді б розумілася зовсім по-іншому — як розширення меж «національної держави» і, відповідно, «національного громадянства» [25].

Таким чином, особи, які проживають у невизнаних країнах та володіють громадянством цих країн, мають особливий правовий статус, що обумовлюється належністю до держави, яка визнана у світі, та невизнаної країни. При цьому обидві ці держави визнають цю особу лише своїм громадянином, а інші держави — лише громадянином визнаної держави. Інститут громадянства у невизнаних країнах має формальний зміст, як і суверенітет цих країн. Особи, що мають такий статус, як правило, позбавлені права вибору громадянства, оскільки невизнані країни поширюють своє громадянство на всіх мешканців певної території без їх згоди.

Отже, виходячи із специфіки випадків полігромадянства за наявності одночасно з національним громадянством громадянства союзу або громадянства невизнаної країни, ці два випадки полігромадянства є особливими з точки зору своїх ознак та сутності.

ПРИМІТКИ

1. Никитина О. А. Гражданство Европейского Союза и гражданство государств-участников: соотношение международно-правовых категорий / О. А. Никитина // Вестник Московского университета. Серия: Право. — 2000. — № 3. — С. 98.
2. Weis P. Nationality and Statelessness in International Law: 2nd ed / P. Weis. — Brussel, 1979. — P. 65.
3. Case «Nationality Decrees in Tunis and Morocco» // Permanent Court of International Justice. — Ser. B. — № 4. — P. 24.
4. Борко Ю. А. Общий европейский дом: что мы о нем думаем? / Ю. А. Борко, А. В. Загорский, С. А. Караганов. — М. : Междунар. отношения, 1991. — С. 91.
5. Договор, учреждающий Европейское Сообщество, подписан в г. Риме 25.03.1957 г., с изм. и доп. от 26.02.2001 г. [Электронный ресурс] // Режим доступа : <http://www.durex-promo.ru/index.php?ds=1424187>.
6. Duff D. Between State and Civil Society: Citizenship / D. Duff ; edited by G. Andres. — London : Lawrence and Wishart, 1991. — P. 21.
7. Никитина О. А. Знач. праця.
8. Договор о Европейском Союзе, Маастрихт, 07.02.1992 г., с изм., внесенными Амстердамским договором от 02.10.1997 г. и Ницким договором от 26 февраля 2001 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.pravoteka.ru/pst/1/356.html>.
9. Договоры, учреждающие Европейские сообщества. — М. : Международная издательская группа «Право», 1994. — С. 134.
10. Никитина О. А. Знач. праця.
11. Closa C. Citizenship of the Union and Nationality of Member States / C. Closa // O'Keeffy D., Twomey P.M. The Legal Issues of the Maastricht Treaty. — Brussel, 1994. — P. 114.
12. Никитина О. А. Знач. праця.
13. Литвиненко В. Вопросы институционального становления государственности квазигосударств / В. Литвиненко // Власть. — 2009. — № 10. — С. 119.
14. О гражданстве Республики Абхазия : Закон Республики Абхазия от 08.11.2005 г. № 1168-с-XIV // Сборник законодательных актов Республики Абхазия. — Вып. 25. — Сухум, 2006. — С. 3—21.
15. Барциц И. Н. Становление института гражданства Республики Абхазия как нового субъекта международного права /И. Н. Барциц // Московский журнал международного права. — 2010. — № 3. — С. 13.
16. Барциц И. Н. Гражданство Республики Абхазия: правовой институт и политический выбор / И. Н. Барциц // Право и политики. — 2009. — № 11. — С. 2210.
17. Бутба С. Р. Институт двойного гражданства в Республике Абхазия // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. — 2010. — № 1. — С. 19.
18. Маршания Д. З. Права и свободы человека и гражданина в Республике Абхазия : особенности конституционно-правового регулирования : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук / Д. З. Маршания. — Ростов-на-Дону, 2008. — С. 26.
19. Об утверждении Положения о порядке рассмотрения вопросов гражданства Республики Абхазия : Указ Президента Республики Абхазия от 06.06.2009 г. № VII-160 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.abkhaziagov.org/ru/state/citizenship/order.php>.
20. Бутба С. Р. Знач. праця.
21. Придністровська Молдавська Республіка [Електронний ресурс] // Вікіпедія — вільна енциклопедія. — Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/ Придністровська_Молдавська_Республіка](http://uk.wikipedia.org/wiki/Придністровська_Молдавська_Республіка).
22. О гражданстве : Конституционный закон Приднестровской Молдавской Республики от 23.07.2002 г. № 166-КЗ-III [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://docpmr.com/zakon/o-grazhdanstve/>.
23. О гражданстве Республика Молдова : Закон Республики Молдова от 05.06.1991 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.mdi.gov.md/law_law_ru/zakon_3/.

24. Копиленко О. Проблема «подвійного громадянства» у законодавстві України / О. Копиленко // Український правовий часопис. — Вип. 3. — 1998. — С. 42.

25. Межуев Б. В. Постколониальный переход и «транснационализация» гражданства / Б. В. Межуев // ПОЛИС. — 2004. — № 5. — С. 21.

Великоречанин Павел. Транснационализация института гражданства и особые случаи полигражданства.

В ходе глобализационных и интеграционных процессов институт гражданства приобретает дополнительный смысл: он может трактоваться как особый статус, связанный с принадлежностью лица к союзу государств, объединенных общей историей, культурой и традициями, — гражданство Европейского Союза. Второй особый случай множественного гражданства связан с ситуацией, когда лицо имеет два гражданства, одно из которых является гражданством непризнанного (а следовательно, несuverенного) государства.

Ключевые слова: национальное гражданство, множественное гражданство, гражданство Европейского Союза, гражданство непризнанного государства.

Velykorechanin Pavlo. The transnationalization of the institute of citizenship and special cases of multiple citizenship.

The institute of citizenship acquires an additional meaning in the course of globalization and integration processes: it can be interpreted as the special status that is associated with the belonging of a person to the union of states, united by a common history, culture and traditions, for example citizenship of the European Union. The second special case of multiple citizenship connected with the situation, when a person has dual citizenship, one of which is a citizen of the unrecognized (and therefore not sovereign) of the state.

Key words: national nationality, multiple citizenship, citizenship of the European Union, citizenship of the unrecognized state.